
Jogtudomány kontra jogalkalmazás? A polgári perrendtartás novelláris módosításának irányai

Wopera Zsuzsa*

2021. január 1-jén hatályba lépett a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény első jelentős, a törvény koncepcióját is érintő módosítása. A tanulmány azokat az okokat elemzi, amelyek a polgári perrendtartás novelláris módosításához vezettek, továbbá egyes perjogi intézményeken keresztül bemutatja a módosítások fő irányait. A szerző a polgári perrendtartás általános részében foglalt azon jogintézményeken keresztül elemzi a 2020. évi CXIX. törvénnyel bevezetett változtatásokat, ahol a kódex eredeti koncepciójához képest elvi elmozdulás történt: a keresetindítás, a keresetváltoztatás, a keresetlevél visszautasítása és a jogi képviselő nélkül eljáró félre vonatkozó szabályozás terén.

Kulcsszavak: polgári perrendtartás, keresetindítás, keresetlevél visszautasítása, keresetváltoztatás,

Theory vs practice? Directions of novel amendments of the Hungarian Code of Civil Procedure

On the 1st of January 2021 the first significant amendment of the Act CXXX of 2016 on Civil Procedure entered into force, which also affected the concept of the Act. The study analyzes the reasons that led to the novel amendment of the Code of Civil Procedure, presenting the main directions of the amendments through some legal institutions of litigation. The author analyzes the conceptual changes of some of the legal institutions included in the general part of the Code of Civil Procedure, introduced by the Act CXIX of 2020. These legal institutions are: bringing an action, amending the action, rejection of statement of claim, and regulating a party acting without a legal representative.

Keywords: Hungarian Code of Civil Procedure, bringing an action, rejection of statement of claim, amending the action

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.5.1506>

1. Bevezetés

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) többéves, a jogtudomány és a joggyakorlat művelőinek bevonásával történt előkészítését követően 2018. január 1-jén lépett hatályba. Három év elteltével

* Tanszékvezető egyetemi tanár, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Eljárásjogi Intézeti Tanszék.

került sor első novellárisnak tekinthető módosítására a 2020. évi CXIX. törvénnyel (a továbbiakban: Pp. novella), amelynek szabályai 2021. január 1-jén léptek hatályba. A Pp. novella miniszteri indokolása a bevezetett módosítások kapcsán hangsúlyosan a jogalkalmazási tapasztalatokra, a joggyakorlat visszajelzéseire hivatkozik, mint amelyek alapul szolgáltak a Pp. novellával bevezetett változtatásokhoz, és amelyek, egyes jogintézmények vonatkozásában a Pp. eredeti koncepciójához képest vitathatatlanul elvi elmozdulást jelentenek. 2021 év végén megjelent tanulmányomban arra az álláspontra helyezkedtem, mely szerint az „eddigi tapasztalatok azt mutatják, hogy a Pp. novellával bevezetett változtatások találkoztak a jogkeresők és a jogalkalmazók várakozásaival és elősegítik a felek bíróság előtti igényérvényesítését. Ha azonban e módosításokat nem a jogalkalmazás, hanem a jogtudomány oldaláról értékeljük, akkor látnunk kell, hogy a jogalkotó, ha nem is sokat, de feladott eredeti tudományos álláspontjából, abból a dogmatikai következetességből, koherenciából és elvi tételekből, amit az új kódex a hatálybalépésekor megjelenített.”¹ Leegyszerűsítve azt mondhatjuk, a Pp. novella elfogadásához vezető folyamat azt látszik alátámasztani, hogy a jogalkalmazás és a jogtudomány szempontjai olykor nagyon távol állnak egymástól, nehezen vagy egyáltalán nem egyeztethetők össze. A Pp. kodifikációs munkálatai körében a törvény előkészítői mindvégig arra törekedtek, hogy mind a jogalkalmazás tapasztalataira, mind a hazai és külföldi perjogtudomány eredményeire támaszkodva alakítsák ki az új kódex koncepcióját és szabályozási megoldásait. A hatálybalépést követően a gyakorlat és a jogkeresők oldaláról egyértelmű igény mutatkozott a Pp.-vel bevezetett új szabályozás kisebb-nagyobb mértékű korrekciójára.² Joggal merül fel a kérdés, hogy vajon a Pp. valóban túlzott elvárásokat támasztott a jogalkalmazók irányában vagy a bíróságok alkalmazták túl mereven és formalista módon a Pp. rendelkezéseit vagy a gyakorlat tekintette túl „tudományosnak”³ a törvény egyes rendelkezéseit, amelyet a jogkeresők és a jogalkalmazók igényei szerint több ponton le kellett egyszerűsíteni? Visszalépésnek vagy előrelépésnek tekinthető a Pp. novella? Az egyszerűbb szabályozás valóban alkalmasabb-e az anyagi jogok hatékony érvényre juttatására, a perkoncentráció biztosítására? Jelen tanulmány keretei – a terjedelmi korlátokra tekintettel – egyes

¹ Wopera Zsuzsa: A dogmatika vagy a gyakorlat elsőbbsége. In: Ünnepi kötet Dr. Szabó Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára, *Forum Acta Juridica et Politica*, Szeged, 2021. 477-487. o.

² Udvary Sándor szerint a törvénnyel szemben állandó jelleggel merült fel a korrekció igénye. Annak dacára, hogy az elméletben szinte teljes egyetértés mutatkozott az osztott perszerkezet bevezetésének helyessége tekintetében, annak mikéntjét már érték kritikák a gyakorlat tükrében. In: Udvary Sándor: Az első Pp. novella hatása az elsőfokú eljárásra. In: *Jogtudományi Közlöny* 2021/3. 137. o.

³ Magyary Géza a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk kapcsán tett közzé írását, amelyben azt fejtegette, hogy mennyire meglepte, amikor az új polgári perrendtartás legnagyobb gyöngéjének azt tekintették, hogy az tudományos. Magyary Géza szerint veszedelmes egy ilyen kijelentés, mert megrendül a jogszolgáltatás közegeinek bizalma az új alkotás iránt és megfogytatkozik készségük, hogy a szellemét magukba szívják, ha már a harmadik esztendőben belopódzik lelkükbe a gyanú, hogy az a törvény, melyet harminc esztendőnél tovább készítettünk elő (...) a gyakorlati élet követelményeitől messze esik, főleg azért, mert tudományos. Magyary Géza: *Tudományos perjog*. (Megjelent a *Jogtudományi Közlöny* 1918. 14. számában) In: Magyary Géza összegyűjtött dolgozatai. I. kötet. Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, Budapest 1942. 42. o.

jogintézményeken át értékeljük a polgári perrendtartás Pp. novella hatálybalépése előtti joggyakorlatát, az abból következő szabályozási szükségleteket, válaszokat keresve az előzőekben feltett kérdésekre.

2. A keresetindítással kapcsolatos koncepcionális változások

A Pp. hatálybalépésekor a keresetlevéllel szemben kifejezetten magas követelményeket támasztott, tekintettel arra, hogy annak tartalmát a törvényszék előtti jogi képviselővel eljáró félre modellezte. A Pp. kiemelt jogalkotói célkitűzése volt a koncentrált per feltételeinek megteremtése. Ehhez elengedhetetlen volt, hogy a per alapirata, a keresetlevél tartalmazza mindazokat az adatokat, amelyek mind anyagi jogi, mind eljárásjogi szempontból lehetővé teszik az eljárás folytathatóságát és azt, hogy arra az alperes érdemben nyilatkozni tudjon. A Pp. 170. §-ában foglaltak szerint a keresetlevél bevezető és záró részében a felperesnek az eljárásjogi szempontból releváns adatokat, míg a keresetlevél érdemi részében az anyagi jogi szempontból releváns állításait, kérelmeit, érvelését és indítványait kell előadnia.

A keresetindítással kapcsolatos 2018. évi tapasztalatok azt mutatták, hogy a jogkeresők és a jogi képviselők nehezen tudtak alkalmazkodni a keresetindítással kapcsolatos új elvárásokhoz; a keresetlevél visszautasítások aránya meghaladta a 14 %-ot és 2018-ban polgári, gazdasági, munkaügyi ügyekben 23 %-kal visszaesett az ügyérkezés a 2017-es évhez képest.⁴ A visszautasítások magas aránya a gyakorlati problémákon túl alapjogi szempontból is nemkívánatos jelenség, mert nehezíti, adott esetben ellehetetleníti az Alaptörvényben garantált bírósághoz fordulás jogának gyakorlását.

2.1. A keresetlevél visszautasítása vizsgálata tárgykörében felállított joggyakorlat-elemző csoport munkájának jelentősége. A Kúria elnöke a jogalkalmazási tapasztalatok tényszerű értékelése érdekében 2019 tavaszán joggyakorlat-elemző csoportot⁵ állított fel⁶ a keresetlevél visszautasítások vizsgálata tárgyában, mely kúriai joggyakorlat-elemző csoport 2020 márciusában tette közzé

⁴ Lásd erről részletesen a bíróságok ügyforgalmi adatait: <https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok> (2021. december 19.)

⁵ A gyakorlat segítése érdekében a Pp. jogértelmezését több testület is magáénak érezte: a Kúria elnöke a joggyakorlat-elemző csoport mellett önálló konzultációs testületet is felállított (KKT), amelyben kizárólag a bírói kar képviselői vettek részt, ellentétben a Ptk. tanácsadó testülettel. A Pp.-vel kapcsolatos jogértelmezési kérdéseket a Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozása (CKOT) is rendszeresen megvitatta. E két, kizárólag bírókból álló, jogértelmezési kérdésekben állást foglaló testület nagy számban hozott és tett közzé a Pp. rendelkezéseit értelmező nem kötelező állásfoglalásokat. Ezek az állásfoglalások sok esetben segítettek a jogalkalmazást, de gyakran contra legem, mind a jogalkotói szándékkal, mind a normaszöveggel is ellentétes értelmezésekhez vezettek. A Bszi. 27/A. §-a értelmében 2020. április 1-jétől „Bírói testület, bírósági vezetők, illetve bírák tanácskozása nevében nem tehető közzé olyan jogértelmezési célú állásfoglalás, amelynek meghozatalára törvény nem ad felhatalmazást.” Sem a KKT állásfoglalások, sem a CKOT állásfoglalások meghozatalára törvény nem ad felhatalmazást.

⁶ Jelen tanulmány szerzője részt vett a joggyakorlat-elemző csoport munkájában.

összefoglaló véleményét (a továbbiakban: Vélemény).⁷ A joggyakorlat elemző csoport (a továbbiakban: JECS) közel 1700 olyan ügyet elemzett, ahol 2018-ban a keresetlevél visszautasításával vagy az eljárás megszüntetésével fejeződött be az eljárás. Azt mondhatjuk, hogy a JECS kifejezetten kritikus volt a kialakult bírósági gyakorlat értékelésénél. A JECS az alábbi megállapításokat tette: „A keresetlevél tartalmi értékelésénél a bíróság gyakran túlterjeszkedik a vizsgálandó és vizsgálható szempontokon, olyan követelményeket támaszt a felperessel szemben, amelyek nem következnek a Pp. 170. §-ának rendelkezéseiből. Az emiatti visszautasítások visszatérő érve, hogy a bíróság a felperes tényállításait „kevésnek”, „nem relevánsnak”, vagy a jogi érvelés tekintetében „nem elég meggyőzőnek” tartja.⁸ Összességében megállapítható, hogy a bíróságok a Pp.-nek a kereseti kérelem (petitum) előadásával kapcsolatos követelményét szigorúan értelmezik; azzal szemben gyakran ugyanazt a követelményt támasztják, mint az ítélet rendelkező részével. Ez utóbbit szemléletesen tükrözik az olyan visszautasító végzések, amelyekben a bíróságok szükségtelenül, szinte teljeskörűen hivatkozzák az ítélet rendelkező részével szembeni követelményeket megfogalmazó bírói gyakorlatot. Előfordult, hogy a bíróság az egyébként érthetően megfogalmazott hiánypótlási felhívását mintegy indokolva arról tájékoztatja a felperest, hogy „[a] kereseti kérelmeknek olyan mértékben határozottaknak és szabatosaknak kell lenniük, hogy a keresetnek helyt adó ítélet rendelkező részében változtatás nélkül szerepelhessenek”. A bíróságok gyakran csak arra hivatkoznak a visszautasító végzés indokolásában, hogy a keresetlevél a megjelölt tartalmi elemeket nem tartalmazta a „szükséges mértékben”, illetve a keresetlevél nem felel meg „a feltételeknek”, de a végzésből nem állapítható meg, hogy mi lett volna a „szükséges mérték” vagy miként felelt volna meg „a feltételeknek”. Nem viszi előre az ügyet az olyan indokolás sem, amely szerint a keresetlevél „nem felel meg a Pp. 170. és 171. § szabályainak”.⁹

„A bíróságok a perfelvétel eredményessége érdekében nagy hangsúlyt helyeznek a keresetlevél teljes körű vizsgálatára. Ez számos esetben azzal az eredménnyel jár, hogy a bíróság önmagán túlmutató jelentőséget tulajdonít a keresetlevél kötelező elemei feltüntetésére vonatkozó kötelezettségnek; csak azt a keresetlevelet találja perfelvételre alkalmasnak, amelyben a felperes a keresetlevél minden tartalmi elemét a lehető legrészletesebben kifejti.”¹⁰

2.1.1. A keresetlevél érdemi részét érintő visszautasítási okok. A JECS aktaelemzéseiből levonhatjuk azt a következtetést, hogy 2018-ban leggyakrabban a keresetlevél érdemi részében foglalt hiányosságok, hibák vezettek a keresetlevél Pp. 176. § (1) bekezdés j) pontja alapján történő visszautasításhoz. Ezzel kapcsolatban a JECS tagjai már az aktaelemzések során olyan kérdéseket fogalmaztak meg, és tettek olyan megállapításokat, amelyek azt feszegették, hogy

⁷ Elérhető: https://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_keresetlevel_visszautasitanak_vizsgalata_osszefoglalo_velemeny.pdf (letöltés: 2021. december 19.)

⁸ Vélemény 42. pont. 12. o.

⁹ Vélemény 40. pont. 12. o.

¹⁰ Vélemény. Összefoglaló megállapítások 13. pont. 50. o.

a keresetlevél érdemi részében előadottak tekintetében a bíróság végezhet-e előbírálatot, értékelést, ha igen, azt milyen mélységig, vagy a keresetlevél érdemi része tartalmi elemei meglétének vizsgálata lényegében formális. *Farkas Attila* a JECS összegző megállapításai között megválaszolando kérdésként vetette fel, hogy vajon alapot adhat-e a keresetlevél visszautasítására az, hogy a kereseti kérelem a bíróság álláspontja szerint nem következik az érvényesíteni kívánt jogból, illetve, hogy a kereseti kérelem, az érvényesíteni kívánt jog és a tényállítások közötti összefüggés levezetésére vonatkozó jogi érvelés a bíróság megítélése szerint téves vagy ellentmondásos. Vagy, hogy visszautasítható-e a keresetlevél a kereseti kérelem nem kellően határozott voltára hivatkozással amiatt, mert a jogi képviselő nélkül eljáró fél az egyébként egyértelműen megállapítható tartalmú kereseti kérelmét nem az ítéleti rendelkezéshez szükséges jogászai szabatossgal fogalmazta meg. De az is elvi jelentőségű kérdésnek tekinthető, hogy vajon alapot adhat-e a keresetlevél visszautasítására az, ha a csatolt bizonyítékok a bíróság álláspontja szerint nem alkalmasak, illetve önmagukban nem alkalmasak a kereseti kérelemben előadottak alátámasztására, további bizonyítékot pedig a felperes nem jelölt meg.¹¹

Dzsula Mariann, Kovács Helga Mariann és Drexlerné Karcub Edit szerint javasolt állást foglalni, a tekintetben, hogy tartalmi hiányosság, rossz jogszabályra hivatkozás miatt visszautasítható-e hiánypótlás nélkül a keresetlevél. Továbbá alapot adhat-e a keresetlevél visszautasítására a kereseti kérelem nem kellően határozott voltára hivatkozás amiatt, mert a kérelem alapjául előadott tények között szerepel ugyan, de maga az egyébként egyértelmű kérelem nem tartalmaz valamely, a bíróság szerint az ítéleti rendelkezéshez szükséges adatot, például az érintett szerződés kelte nem szerepel a kérelemben, csak a tényállási részben. Indokolt állást foglalni abban is, hogy milyen részletességűnek kell lennie az érvényesíteni kívánt jog, a tényállítás és a kereseti kérelem közötti összefüggést bemutató jogi érvelésnek? Jogi érvelésnél elegendő-e a jogszabályokra hivatkozás? Alapot adhat-e a keresetlevél visszautasítására az, hogy a bíróság álláspontja szerint a csatolt bizonyítékok nem alkalmasak a kereseti kérelemben előadottak alátámasztására vagy a felperes nem a Pp. 275. §-a szerinti módon, vagy nem teljeskörűen terjesztette elő? A keresetlevél vizsgálatára milyen „mélységig” van szükség? Kell-e vizsgálni a tényállítás jogalap, jogi érvelés hiányosságait, vagy azt, hogy azok ellentmondásosak?¹²

A JECS aktavizsgálata alapján megállapítható volt, a bíróságok a keresetlevél perfelvételre való alkalmasságának megítélésénél *gyakran már a jogvita érdemi kérdéseit illetően foglaltak állást*,¹³ és a bíróságok az azokban vélt hiányosságok, hibák, következetlenségek miatt utasították vissza a keresetlevelet.

Ezzel kapcsolatban a joggyakorlat-elemző csoport arra a következtetésre jutott,

¹¹ Farkas Attila kézírata egyes törvényszékek joggyakorlatának elemzéséről a keresetlevél visszautasítások vizsgálata tárgyában felállított joggyakorlat-elemző csoport számára. 2020.

¹² Dzsula Mariann, Kovács Helga Mariann és Drexlerné Karcub Edit: Összefoglaló a keresetlevél visszautasítását vizsgáló joggyakorlat-elemzéshez, kézirat, 2020.

¹³ Lásd erről bővebben: Wopera Zsuzsa: A felek és a bíróság közötti szereposztás a keresetindítás során. In: *Miskolci Jogi Szemle* XV. évfolyam, Különszám 2020. 357-362. o. www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/10844/42_woperazsuzsa_t%C3%B6rdelt.pdf

hogy a keresetlevél vizsgálata az eljárásnak ebben a szakában *kizárólag a perakadályokra korlátozódhat*, érdemi kérdés, így például a jogi érvelés ellentmondásossága nem vezethet a keresetlevél visszautasításához.¹⁴

A jogirodalmi álláspontok ezzel egybecsengő álláspontot fogalmaznak meg. *Udvary Sándor* szerint a keresetlevél kellékeinek körében az állítások, érvelések, bizonyítékok bírósági értékelése valójában az osztott szerkezet és a rendelkezési elv egyidejű félreértése. A rendelkezési elvet is félreérti az a bíróság, amely a keresetlevél technikai feltételeinek teljesülése esetén azok érdemi vizsgálatába bocsátkozik. A fél rendelkezési joga a perrel való rendelkezés körében kiterjed arra is, hogy milyen állításokat, érveléseket tesz, bizonyítékokat hoz fel, e cselekményeit azok kockázatainak mérlegelésével teszi meg. Ha a keresetlevél következetes, vagyis az állított jogsértést alátámasztó tényállításokat és azokat bizonyító indítványokat tesz, akkor azok sikerének esélye a fél kockázata, nem pedig a bíróság jogérvényesítést segítő szándékának terepe.¹⁵ Az alperes némi joggal érezheti magát hátrányosabb helyzetben, amikor a bíróság a felperesi állításokra azok érdeme tekintetében is nyilatkozatot tesz, végső soron segítve ezzel a felperesi jogérvényesítést.

A JECS aktavizsgálatainak elemzése alapján megállapítható volt, hogy az érdemi rész tekintetében a bíróságok leggyakrabban a *kereseti kérelem nem kellően határozott voltára* hivatkozással éltek a visszautasítás eszközével, ezt követte a *tényelődés és a jogi érvelés hiányosságára, hibájára* történő hivatkozás.

Az aktaelemzésekből az a következtetés is leszűrhető volt, hogy nem volt gyakori a visszautasító végzések elleni fellebbezés előterjesztése; az jellemzően a 10 %-ot sem érte el. Ez azért jelentett problémát, mert így a másodfoknak nem volt lehetősége korrigálni az elsőfok általi helytelen jogértelmezést, ami előrevetítette, hogy sok helyen „rossz-gyakorlatok” fognak rögzülni, ami be is következett.

Az is látható volt, hogy, ha fellebbezésre került sor, a másodfokú bíróság gyakran állapította a visszautasítás megalapozatlanságát. Így tett pl. a Szegedi Ítéltábla, amikor megállapította, hogy a keresetlevél – az elsőfokú végzésben rögzítettekkel ellentétben – tartalmaz a releváns tények, valamint a kereseti kérelem, az érvényesíteni kívánt jog és a tényállítások közötti összefüggés levezetésére vonatkozó jogi érvelést, az, *hogy a kereseti kérelem egyébként nem következik az érvényesíteni kívánt jogból, illetve, hogy a jogi érvelés téves, nem ad alapot a keresetlevél visszautasítására, hanem az ügy érdemi eldöntésére tartozó kérdés.*¹⁶

2.2. A Pp. novella keresetindítást érintő strukturális jellegű korrekciói.

Ahogy arra a Pp. novella miniszteri indokolása is hivatkozik a törvény módosításai nagyban támaszkodtak a JECS 2020-ban közzétett összegző véleményének megállapításaira. Az abban foglalt empirikus vizsgálatok alapján a

¹⁴ Vélemény 64. pont. 16. o.

¹⁵ Udvary Sándor: Az első Pp. novella hatása az elsőfokú eljárásra. In: Jogtudományi Közlöny 2021/3. 137. o.

¹⁶ Vélemény 35. pont 11. o.

Pp. novella elvégezte a *keresetlevél tartalmának egyszerűsítését*.¹⁷ A törvény a keresetlevél azon tartalmi elemein változtatott, amelyek értelmezésével kapcsolatban addigra sem alakult ki a jogalkotói szándékkal összhangban álló gyakorlat, vagy amelyek a felperes számára felesleges adminisztrációs teherként jelentkeznek. A Pp. novella a keresetlevél érdemi részében a kereseti kérelemre vonatkozó rendelkezést módosította, visszaírva az 1952-es Pp. szófórdulatát, ezzel egyértelművé tette, hogy a Pp. nem vár el többet a petitum tekintetében mint az 1952-es Pp. Könnyítést jelent a Pp. 170. § (2) bek. e) pontjában foglalt bizonyítási indítványok előadására vonatkozó rendelkezés is, mert a bizonyítási indítványban a Pp. 275. § (1) bekezdésének módosítása miatt már csak a bizonyítani kívánt tényt és a bizonyítási eszközt kell megjelölni. A keresetlevél záró részét érinti a Pp. novella keresetlevelet érintő módosításainak jelentős része.¹⁸

A JECS fent idézett megállapításaira is tekintettel elkerülhetetlen volt a Pp. kiegészítése, amely meghúzza a bíróság vizsgálódásának határait a keresetlevél perfelvételre való alkalmassága szempontjából. A Pp. novella a Pp. 176. § (6) bekezdésének kiegészítésével egyértelművé tette, hogy keresetlevél perfelvételre való alkalmassága szempontjából nem vizsgálható a keresetlevél érdemi részében előadott azon kérelem, állítás, illetve érvelés, amelynek értékelése az ügy érdemére tartozik, valamint az sem, hogy a felperes által megjelölt bizonyítékok, bizonyítási indítványok alkalmasak-e, illetve elegendőek-e a keresetlevélben foglaltak alátámasztására. Ezzel paralel szabály beiktatására került sor a fellebbezés tartalmi vizsgálatára vonatkozóan is. A Pp. 366. § (2) bekezdése szerint a fellebbezés érdemi vizsgálatra való alkalmassága szempontjából nem vizsgálható a fellebbezésben előadott azon kérelem, állítás, illetve érvelés, amelynek értékelése az ügy érdemére tartozik. Mindemellett a Pp. novella a jogi képviselővel eljáró fél hiánypótlásra történő felhívását is kötelezővé tette. (Pp. 176. § (2) bekezdés e) pont és Pp. 176. § (5) bekezdés)¹⁹ A jogirodalmi álláspontok jellemzően

¹⁷ Völcsy Balázs szerint a Pp. Novella egyik, ha nem a legfőbb újítása, hogy alapvetően átalakítja a keresetlevéllel szemben támasztott tartalmi követelményeket, és ezzel párhuzamosan a keresetlevél visszautasításának szabályrendszerét. Völcsy Balázs: *Kérdések és lehetséges válaszok a Pp. Novella kapcsán*. In: *Magyar Jog* 2021/5. 273. o.

¹⁸ Udvary Sándor értékelése szerint a keresetlevél kellékeinek egyszerűsítése technikai szabálynak tűnik, de valójában olyan újrahangolása a keresetindítási szaknak, ami a perszerkezet lényeges változtatása nélkül újra világossá tette, hogy a keresetlevél - ha pusztán idézési kérelemmé nem is vált, de - valóban csak kezdőirat. Olyan kezdőirat, aminek elsődleges funkciója a kontradikció kialakítására való alkalmasság igazolása, másodlagosan az alperes mulasztása esetén a bírósági meghagyássá való transzformálhatóság biztosítása, harmadlagosan pedig annak érdemben való vizsgálata nélkül a perfelvétel alapstruktúrájának kijelölése. In: Udvary Sándor: *Az első Pp. novella hatása az elsőfokú eljárásra*. In: *Jogtudományi Közlöny* 2021/3. 139. o.

¹⁹ A Pp. 176. § (5) és (6) bekezdésével összefüggésben teszi fel e kérdést Udvary Sándor, hogy vajon a jogalkotó e két kiegészítéssel nem tett-e túl sokat a jogalkotó? A Kúria általunk teljes mértékben támogatott elemzéséből az tűnik ki, hogy a kereset következetességét - helyesen - fontos, megtartandó szempontnak ítéli a magas bíróság. Az I. Ppn. által módosított Pp. 176. § (6) bekezdés viszont általában mondja ki, hogy "perfelvételre való alkalmasság szempontjából nem vizsgálható a keresetlevél érdemi részében előadott azon kérelem, állítás, illetve érvelés, amelynek értékelése az ügy érdemére tartozik [...]." A szövegből álláspontunk szerint továbbra is a következetesség elve olvasható ki, mégpedig azért, mert csak az ügy érdeme során értékelendő körülményeket zárja ki a megengedhetőség vizsgálatából, amelyeket egyébként kellene értékelni. A következetesség alapjául szolgáló szabály, a 170. § (2) bekezdés e) pontja immár hiánypótlást követően, de megmaradt: a

támogatják a keresetlevél visszautasítása szabályainak enyhítését, de azt tekintik valódi kérdésnek, hogy nem lett volna-e elegendő annak tisztázása, hogy a bíróság a következetes keresetet érdemben nem vizsgálhatja, legfeljebb a perfelvétel keretében kísérheti meg az aggályai tisztázását, valójában azonban a felperes kockázata, hogy megfelelő érvelést, állítást, bizonyítékokat sorakoztatott-e fel. Álláspontjuk szerint a 176. § (1) bek. j) pontjának elejtését, hiánypótlási okká transzformálását indokolatlanná teszi az a módosítás, amely világosan elkülöníti az alaki és az érdemi vizsgálat hatókörét.²⁰

2.2.1. Jogi képviselő nélkül eljáró fél jogállítása. A Pp. koncepciójához képest a Pp. novellával bevezetett egyik legjelentősebb módosításnak a Pp. 247. § (2) bekezdésében foglaltak tekintendők. E szerint a Pp. novella a joggyakorlat egységesítésére hivatkozva lehetővé teszi, hogy a jogi képviselő nélkül eljáró fél az érvényesíteni kívánt jogot és az anyagi jogi kifogásait, azaz jogállításait az annak alapjául szolgáló tények előadásával jelölje meg. A jogalkotó a módosítás szükségességét egyfelől azzal indokolta, hogy a jogi képviselő nélkül eljáró fél bíróság előtti jogérvényesítését kívánja tovább könnyíteni. Másfelől azzal, hogy a Pp. hatályba lépésekor előírt követelményeket, mely szerint a félnek a jogállítását úgy kell megjelölni, hogy a „jogalap beazonosítható legyen,”²¹ a gyakorlat nem tudta megfelelően értelmezni, a laikus jogkereső pedig nem tudott annak eleget tenni. A Pp. novella tehát a jogi képviselő nélkül eljáró fél esetében a fél jogállítása terén lényegében visszatért az 1952-es Pp. által támasztott követelményekhez.²²

A Pp. hatálybalépéskori, a fél jogállítását érintő koncepcióját tekintve miért jelentős ez a változtatás? A Pp. az általános hatáskörű törvényszékre modellezett egységes perrendet vezetett be, és a jogi képviselő nélkül eljáró félre vonatkozó

felperesnek továbbra is kötelessége a keresetlevél tartalmi kellékeit megfelelően előadni, csak azok értékelését köteles a bíróság a perfelvétel-érdemi tárgyalás idejére halasztani. Bízunk abban, hogy a helyes értelmezés megtalálja az egyensúlyt a szigor és a következetesség között. Udvary Sándor: Az első Pp. novella hatása az elsőfokú eljárásra. In: *Jogtudományi Közöny* 2021/3. 138. o.

²⁰ Udvary Sándor: Az első Pp. novella hatása az elsőfokú eljárásra. In: *Jogtudományi Közöny* 2021/3. 139. o.

²¹ Völcsy Balázs álláspontja szerint a könnyebbség a jogi képviselővel nem rendelkező fél számára az volt, hogy a jogállítást nem kellett kötelezően a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. pontjának megfelelően előadnia, hanem arra "más alkalmas módon" is sor kerülhetett, feltéve hogy abból a jogalap beazonosítható volt. Vitatható, hogy mit jelent a "más alkalmas mód," de egyértelmű volt a jogalkotó szándéka: a jogállítást a fél tegye meg, azt ne a bíróságnak és ne az alperesnek kelljen "kitalálnia." Mindez igazolja azt is, hogy a törvény szabályozási elve az volt, hogy a keresettel érvényesíteni kívánt jog [majd érvényesített jog - vö.: Pp. 360. § (1) bekezdés] meghatározása nem a kereset egészéből történő következtetés eredménye, hanem azt a feleknek kell egyértelműen meghatározni.[19] Az eltérés mindösszesen a jogi képviselővel rendelkező fél és a laikus fél között a meghatározás módjában állt. In: Völcsy Balázs: Kérdések és lehetséges válaszok a Pp. Novella kapcsán. In: *Magyar Jog* 2021/5. 277. o.

²² Oszlja ezt a véleményt Völcsy Balázs is, aki szerint ezzel a szabályozási modellel a jogszabály a jogi képviselővel nem rendelkező felek esetén - tartalmában - újra bevezeti az 1952. évi Pp. 121. § (1) bekezdés c) pontját, amely szerint a keresettel érvényesíteni kívánt jogot a tények és a bizonyítékok megjelölésével kell előadni, hiszen a Pp. 247. § (2) bekezdéséből, valamint a Pp. 170. § (2) bekezdés e) pontjából ez következik.

In: Völcsy Balázs: Kérdések és lehetséges válaszok a Pp. Novella kapcsán. In: *Magyar Jog* 2021/5. 276. o.

eltérő szabályokat – az elsőfokú eljárás tekintetében – a XV. fejezetben határozta meg, egyebekben a jogi képviselő nélkül eljáró félre is az általános szabályok vonatkoznak az egységes perrendi szemléletből következően. Hol vethet fel értelmezési kérdést, hogy a Pp. novella a fél jogállítása terén a szerint differenciál, hogy a fél jogi képviselővel vagy személyesen jár-e el?

Alláspontunk szerint a joggyakorlat szempontjából ez a változtatás nem okoz különösebb nehézséget, mert a jogi képviselő nélkül eljáró laikus felperes keresetlevelében (jó esetben) eddig is lényegében a tények előadásával határozta meg a jogot, ha egyáltalán tett a Pp. definíciója szerinti jogállítást.²³ Az alperes jogállításként, az anyagi jogi kifogásai előadása terén hasonló a helyzet.

Ha azonban a perjogi dogmatika oldaláról vizsgáljuk e kérdést, már jogértelmezéssel nehezebben feloldható helyzetet találunk. Például az *anyagipervezetés* körében elsődlegesen a fél jogállítása az az iránytű, amelyhez képest kell a bíróságnak gyakorolnia anyagi pervezetési tevékenységét. A jogállítási irányból minősülhet a fél nyilatkozata hiányosnak, ellentmondásosnak, következetlennek. Ebből az irányból kell a bíróságnak vizsgálnia, hogy rendelkezésre állnak-e az érdemi döntés feltételei, és ehhez képest kell vizsgálnia a bíróságnak, hogy a szükséges tényelőadás megtörtént-e [237. § (5) bekezdés]. Fordított irányban tehát nem gondolkodhat a bíróság, hogy az előadott tényekből (esetleg más, még elő nem adott tényekkel együttesen) milyen más jog érvényesítése lenne lehetséges. A törvényalkotó a jogállítást az anyagi pervezetési iránytűjeként, horgonyként kevésbé valamilyen elvi alapon választotta ki, a fő indoka inkább csak az volt, hogy legyen egyetlen fix pont, melyhez az anyagi pervezetési hozzáigazítható, ugyanis a viszonyítási alap egyedülisége egyszerűsíti, terjedelmében korlátozza az anyagi pervezetési tevékenységet.²⁴

E gondolatmenet mentén arra a következtetésre kell jutnunk, hogy a jogi képviselő nélkül eljáró fél esetén a bíróságnak alapvetően mégis a fél tényállítást és kérelmét mint iránytűt alapul véve kell gyakorolnia anyagi pervezetési tevékenységét, ami szükségszerűen más jellegű és tartalmú lesz, mint a jogi képviselővel eljáró fél esetén. Erre tekintettel indokolható lett volna további kiegészítések meghatározása a jogi képviselő nélkül eljáró fél tekintetében gyakorolható anyagi pervezetést tárgyaló Pp. 253. §-ban. Ennek hiányát akként értékelhetjük, hogy a jogalkotó az egységes perrendi koncepciót talaján maradva nem kívánt olyan további szabályokat alkotni, amelyek végképp a differenciált perrendi modell felé billentik a Pp. szabályozását.²⁵

²³ Itt utalunk arra, hogy a polgári perben és a közigazgatási bírósági eljárásban alkalmazható nyomtatványokról szóló 17/2020. (XII. 23.) IM rendelet egyes nyomtatvány-típusaiban az érvényesíteni kívánt jog megjelölése nem kötelező elem, tekintettel arra, hogy a bíróság a fél által előadott tényekből és a kereseti kérelemből fogja beazonosítani az érvényesíteni kívánt jogot.

²⁴ Wallacher Lajos: A Pp. 237. §-hoz fűzött kommentár. In: *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez* (szerk. Wopera Zsuzsa) Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2017. 431. o.

²⁵ V.ö.: Udvary álláspontjával, aki szerint annak felismerése mellett, hogy a jogalkotó a korábbi kritikai észrevételeket, de még inkább a bíróságok felől érkező jelzéseket felelős módon kezelte, álláspontunk szerint az lesz a valódi kérdés, hogy az egyszerűsített eljárás kereteiben mennyire fog tudni mégis érvényesülni a törvényalkotó által elvárt főtárgyalási modell. Azt ugyanis nem érinti az immár jogi képviselő nélküli eljárásra vonatkozó fejezet. Véleményünk szerint azért fog tudni jól működni, mert

A jogi képviselő nélkül eljáró fél tényelődásokkal meghatározott jogállítása kapcsán kérdésessé válhat a Pp. 342. § (3) bekezdése szerinti joghoz kötöttség értelmezése is. Egyetértünk *Völcssey Balázssal* abban, hogy a bíróság a perfelvételi tárgyalás megnyitását követően a jogvita szempontjából lényeges jognyilatkozatok összegzése során egyértelműen tájékoztassa a feleket arról, hogy mi az általa azonosított felperesi és alperesi jogállítás. Ezzel ugyanis egyértelműsíti a saját anyagi pervezetésének korlátait [Pp. 237. § (5) bekezdés] is, másrészt kijelöli, hogy melyek azok a jogállítások, amelyhez kötve van [Pp. 342. § (3) bekezdés].²⁶

3. A keresetváltoztatás koncepciójának változása

A Pp. pótolta az 1952-es Pp. hiányosságát és definiálta, hogy mit ért keresetváltoztatás fogalma alatt. A Pp. újítása volt, hogy a keresetváltoztatás mellett – tekintettel arra, hogy a törvény az ellenkérelemre is írásbeliséget ír elő – az ellenkérelem-változtatás fogalmát is meghatározta.

A Pp. eredeti koncepciója a kereset mindhárom elemében, a jogállításban, tényállításban és a kereseti kérelemben történő változást egyaránt keresetváltoztatásnak tekintette, azaz a keresetváltoztatás fogalma a keresetlevél érdemi részéhez igazodott. Ennek a dogmatikailag tiszta rendszernek az alkalmazása a gyakorlatban azonban azzal a következménnyel járt, hogy a felek előadásában felmerülő, a jogvita eldöntése szempontjából nem releváns, de korábban elő nem adott tények keresetváltoztatásként történő kezelése olyan problémákat generált az eljárás során, amelyek már a felek közti valódi jogvita eldöntését hátráltatták. Erre tekintettel a joggyakorlat elkezdte kategorizálni a tényeket releváns, elsődleges, a keresetet közvetlenül megalapozó vagy nem releváns, másodlagos, bizonyító tényekként és csak a releváns, elsődleges tények megváltoztatását tekintette keresetváltoztatásnak.²⁷ Ezek a magyarázatok további jogértelmezési problémákhoz vezettek, mert a felek vagy a bíróság eltérően ítélt meg egy tényállításnak a jogvita eldöntése szempontjából a relevanciáját. A jogértelmezési viták lezárása elkerülhetetlenné tette, hogy a Pp. novella a keresetváltoztatás fogalmából a tényállítások és a jogi érvelés megváltoztatását kiiktassa, ami azt jelenti, hogy a hatályos Pp. keresetváltoztatásnak a keresettel érvényesített jog (*jogállítás*), valamint a kereseti kérelem (*petitum*) megváltoztatását tekinti.

A Pp. novellával beiktatott módosítások azonban több, dogmatikai szempontból megválaszolandó kérdést vetettek fel, továbbá az elsőfokú eljárás osztott szerkezetére tekintettel megoldást kellett találni arra a helyzetre, amikor a

magában a törvényszéki eljárásban is eszközölt olyan módosításokat a jogalkotó, amelyek ezekkel a módosításokkal kiegészítve valóban könnyítik a laikus polgárok jogkeresését. Udvary i.m. 137. o.

²⁶ Völcssey Balázs: Kérdések és lehetséges válaszok a Pp. Novella kapcsán. In: *Magyar Jog* 2021/5. 278-279. o.

²⁷ Lásd pl. az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testület 2019. április 26-án tartott ülésén elfogadott 73. számú állásfoglalást. E szerint: a keresetben előadott tényállástól való eltérés vagy újabb tény előadása akkor minősül keresetváltoztatásnak, ha az új tények magára a keresetet közvetlenül megalapozó, azaz releváns és elsődleges tényekre vonatkoznak.

tényállítás rögzülését követően, az érdemi tárgyalási szakban jut a fél tudomására vagy következik be olyan tény, ami a jogvita eldöntése szempontjából releváns.

A keresetváltoztatás (7. § (1) bekezdés 11. pont) fogalmának megváltozása felvetette, hogy az vajon miként hat ki a *keresethalmazat* értelmezésére. A Pp. a „kereset” kifejezést ugyan nem definiálja, de a Pp. 170. § (2) bekezdéséből is következően a jogállítás, tényállítás, kereseti kérelem, és e három elem közti jogi összefüggést leíró jogi érvelés együttesét érti e fogalom alatt. Mivel a kereset ezekből a részekből tevődik össze, ha ezek bármelyikét tekintve a felperes többes nyilatkozatot tesz, az keresethalmazatot eredményez. Ugyanakkor a Pp. novella a keresetváltoztatás fogalmából kivette a tényállítások és a jogi érvelés megváltoztatását, ami megkérdőjelezheti az előbbi értelmezést. Ennek ellenére álláspontunk szerint keresethalmazatot eredményez az is, ha a felperes több, egymással össze nem függő, elkülönült tényállás alapján érvényesít ugyanolyan jogot (pl. a parkolótársaság különböző, térben és időben különböző parkolási események alapján érvényesít pótlólagos díjigényt ugyanazon alperessel szemben, egy összegben meghatározott kereseti kérelemmel; vagy felperes eltérő időpontban és tartalommal kötött, különböző szerződések alapján érvényesít különböző termékeket érintő hibás teljesítés miatt árszállítási igényt ugyanazon alperessel szemben, de összevontan, egy összegben meghatározott marasztalást kérve).²⁸

A kereset-és ellenkérelem-változtatás rugalmasabbá tétele érdekében a Pp. novella rést ütött az *előkészítő iratra* (Pp. 202. § (1) bekezdés) vonatkozó, addig kivételt nem ismerő szabályon. A perfelvételi szakra jellemző kötött nyilatkozási rendből következően a Pp. hatályba lépésekor kivételt nem tűrő, szigorúan érvényesülő szabály volt, hogy előkészítő iratban azt a perfelvételi nyilatkozatot kellett feltüntetni, amelyre a bíróság a felet felhívta. A kereset-és ellenkérelem-változtatás kapcsán azonban a gyakorlatban komoly problémát okozott, hogy, amennyiben a bíróság nem rendelt el további írásbeli perfelvételt, ahol a felperesnek lehetősége volt keresetet változtatni, vagy, ha a bíróság a felperest nem hívta fel előkészítő irat előterjesztésére, a felperes kizárólag a perfelvételi tárgyaláson változtathatott keresetet, amely gyakran a perfelvételi tárgyalás elhalasztását vonta maga után. Ez a korlátozás ellentétben állt a Pp. 183. § (4) bekezdésével, ami a perfelvételi szakban lehetővé teszi a perfelvételi nyilatkozatok megváltoztatását.

A Pp. novellával lehetővé vált, hogy a fél előkészítő iratban bírósági felhívás nélkül is előterjeszthessen keresetváltoztatást, viszontkereset-változtatást illetve ellenkérelem-változtatást, és az ezekkel összefüggő perfelvételi nyilatkozatokat, így például tényállításokat és bizonyítási indítványokat.

A Pp. novellának választ kellett adnia arra a kérdésre is, hogy a keresetváltoztatás koncepciójának megváltozását követően milyen feltételek mellett lesz lehetőség a perfelvétel lezárását követően új tény előadására? A Pp. 214. § (3)-(5) bekezdései alatt erre az esetre új szabályozást alakított ki. Felvetődik a kérdés, hogy miért vált szükségessé a 214. §-ban az *új tényállítás* kategóriájának

²⁸ Wallacher Lajos: Elsőfokú eljárás. In: *Polgári eljárásjog I. Harmadik átdolgozott kiadás*, (Nagy Adrienn, Wopera Zsuzsa szerk.) Wolters Kluwer, Budapest, 2021. 259. o.

megteremtése, miért kellett egyáltalán szabályt adni az érdemi tárgyalási szakban a tényállításokra, miért nem hallgat arról a Pp., hiszen az már nem minősül keresetváltogatásnak? A Pp. 183. § (1) bekezdése alapján a keresetlevélben vagy valamely perfelvételi iratban, továbbá a perfelvételi tárgyaláson előadott tényállításhoz képest *új tényállítás perfelvételi nyilatkozatnak tekintendő*, melynek megtételére a perfelvételi szakban a perfelvételi nyilatkozatokra vonatkozó szabályok alkalmazandók. Az osztott szerkezetű perben a perfelvétel lezárásával a jogállítások, a kérelmek és az indítványok mellett a felek tényállításai is rögzülnek, így azokhoz képest további tényelőadások megtételére, a perfelvételi szakban tett tényállítások kiegészítésére, új tényállítások előadására az érdemi tárgyalási szakban *főszabály szerint nincs lehetőség a Pp. 214. § (2) bekezdése alapján*, amely csak erre vonatkozó kifejezett rendelkezés alapján teszi lehetővé az érdemi tárgyalási szakban a perfelvételi nyilatkozatok megváltoztatását. Tehát, ha a Pp. nem adna szabályt a perfelvétel lezárását követően új tényállítások kivételes megtételére, azok előadásának nem lenne helye, a perfelvétel lezárásának preklúziós hatása miatt, mert a perfelvétel lezárásakor rögzült tényállításokhoz képest az érdemi tárgyalási szakban előadható új tényállítások a kereset- és ellenkérelem-változtatás fogalmán kívül esnek.

Erre tekintettel emelte be a Pp. novella az új tényállítások érdemi tárgyalási szakban történő kivételes megengedhetőségének szabályozását. A módosítás meghatározza a perfelvétel lezárásával rögzült tényállításokhoz képest új tények előadásának feltételeit, és azt, hogy azokat a bíróság mikor veheti figyelembe. Hangsúlyozzuk, hogy a novellával bevezetett szabályozás nem érinti a 2020. december 31-éig hatályos koncepciót a tekintetben, hogy 2021. január 1-jétől is kizárólag az új tényállítás lehet az alapja a kereset- vagy ellenkérelem megváltoztatásának, a bíróságnak a perfelvételt lezáró végzés meghozatalát követő anyagi pervezetési tevékenységén kívül az érdemi tárgyalási szakban. Ha az új tényállítás kereset- vagy ellenkérelem-változtatást tesz szükségessé, akkor az új tényállítás megengedhetőségét – a hatályos szabályokkal azonos módon – a kereset-, illetve ellenkérelem-változtatás engedélyezése iránti kérelem keretében kell elbírálni. Kiemelendő, hogy bármelyik fél új tényállítása alapul szolgálhat az ellenérdekű fél keresetének vagy ellenkérelmének megváltoztatására is.²⁹

Összegzés

A joggyakorlati tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a Pp. novellával bevezetett módosítások a jogalkalmazási tapasztalatokra megfelelően reflektáltak és megkönnyítik a bírósághoz fordulás jogának gyakorlását. A Pp. novellával beiktatott módosítások, bár egyes jogintézmények tekintetében eltérést jelentenek

²⁹ Ebben a részben nem érintettük az utólagos bizonyítás azon eseteit, amelyek az új tényállítás alátámasztására vagy cáfolatára szolgálnak. Lásd ezekről részletesen: Nagy Adrienn: Az I. Pp. Novella hatása a polgári perbeli bizonyítás szabályaira. In: Ünnepi kötet Dr. Szabó Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára, *Forum Acta Juridica et Politica*, Szeged, 2021. 280-282. o.

a Pp. eredeti koncepciójától, nem érintik a törvény koncepcionális alapjait, nem eredményeznek lényegi strukturális változásokat. Azok a kérdések, amelyek akár a perjogi dogmatika, akár a joggyakorlat oldaláról felmerülhetnek, álláspontom szerint a Pp. preambulumban foglaltak szem előtt tartásával aggálytalanul megválaszolhatók. A Pp. novella módosításai – hasonlóan a Pp. újításaihoz – csak akkor tudnak kiteljesedni a gyakorlatban, ha megfelelő fogadókészséggel találkoznak a jogalkalmazók részéről. Ahogyan arra Magyary Géza már 1913-ban rámutatott: *a mai kor igazságszolgáltatása sokkal nagyobb mértékben van szerveinek személyes tulajdonságaira: megbízhatóságára és jóságára alapítva, mint bármikor előbb, s így sokkal nagyobb mértékben is kívánja meg a gondoskodást e tulajdonságok fejlesztéséről, mint bármely más korábbi időben.*³⁰

Irodalomjegyzék

- Magyary Géza: *Tudományos perjog.* (Megjelent a Jogtudományi Közlöny 1918. 14. számában) In: Magyary Géza összegyűjtött dolgozatai. I. kötet. Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, Budapest 1942. 42-46. o.
- Magyary Géza: *Korunk igazságszolgáltatásának vezéreszméi.* Elhangzott 1913. november 9-én tartott Magyar Jogászegyleti ülésen. In: Magyary Géza összegyűjtött dolgozatai. I. kötet. Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, Budapest 1942. 41. o.
- Nagy Adrienn: Az I. Pp. Novella hatása a polgári perbeli bizonyítás szabályaira. In: Ünnepi kötet Dr. Szabó Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára, *Forum Acta Juridica et Politica*, Szeged, 2021. 280-282. o.
- Udvary Sándor: Az első Pp. novella hatása az elsőfokú eljárásra. In: *Jogtudományi Közlöny* 2021/3. 129-139. o.
- A keresetlevél visszautasításának vizsgálata tárgykörében felállított joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleménye:
- https://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_keresetlevel_visszautasitasanak_vizsgalata_osszefoglalo_velemeney.pdf
- Völcsy Balázs: Kérdések és lehetséges válaszok a Pp. Novella kapcsán. In: *Magyar Jog* 2021/5. 273-283. o.
- Wallacher Lajos: Elsőfokú eljárás. In: *Polgári eljárásjog I. Harmadik átdolgozott kiadás*, (Nagy Adrienn, Wopera Zsuzsa szerk.) Wolters Kluwer, Budapest, 2021.
- Wallacher Lajos: A Pp. 237. §-hoz fűzött kommentár. In: *Kommentár a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvényhez* (szerk. Wopera Zsuzsa) Magyar Közlöny Lap-és Könyvkiadó, Budapest, 2017.
- Wopera Zsuzsa: A dogmatika vagy a gyakorlat elsőbbsége? In: Ünnepi kötet Dr. Szabó Imre egyetemi tanár 70. születésnapjára, *Forum Acta Juridica et Politica*, Szeged, 2021. 477-487. o.

³⁰ Magyary Géza: *Korunk igazságszolgáltatásának vezéreszméi.* Elhangzott 1913. november 9-én tartott Magyar Jogászegyleti ülésen. In: Magyary Géza összegyűjtött dolgozatai. I. kötet. Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, Budapest 1942. 41. o.

- Wopera Zsuzsa: A felek és a bíróság közötti szereposztás a keresetindítás során. In: *Miskolci Jogi Szemle* XV. évfolyam, Különszám 2020. 357-362. o.